

mental ones. The two notions represent abstractions from a whole fact; they are phases of it that are logically abstracted from it. They are not distinct entities in the existential or ontological sense" [p. 122].

In Chapter 6 (*Instruments, History, and Human Freedom*), L. Hickman seeks to pay tribute to Dewey's contribution to the issues of technological determinism. In the author's opinion, Dewey succeeded due to placing the problem into a broader public framework. e. g., „choice may be obstructed or facilitated not only by natural exigencies, but also by laws, economic systems, technical constraints, and other human artifacts" (p. 156).

Finis coronat opus. The last chapter (*Publics as Products*), providing a glimpse into Dewey's social and public philosophy, gives way to *Epilogue* which brings the monograph to an exciting climax, i. e. Larry Hickman's „responsible technology" a sort of the postmodern categorical imperative designed by him, whose major implication consists in being ready to accept responsibility for the consequences of one's own actions and being responsive to the communities in which we live. Of the three great philosophers of the twentieth century, whose intellectual breakthroughs prepared the demise of modernism contends the author, only Dewey rose up to the principle — owing to his concern with public and social philosophy, philosophy of education, and schemes of practical social amelioration. „Responsible philosophy", „responsible philosopher", „philosophy turned into action", „praxis-oriented philosophy" ... All these are embraced in L. Hickman's noble metaphor as philosophy's possibilities to become relevant to human quotidian life and expand its human meaning.

Philosophy as a technological tool applicable to ever changing situations of human society cannot afford to be *philosophia perennis* otherwise it may well go useless — is one of the lessons to be learnt from J. Dewey's (and L. Hickman's) pragmatic technology.

Here, then, is Professor Larry A. Hickman — with his brilliant piece of pragmatic studies and his invitation to the philosophy of technology.

Emma Nežinská

ÚVAHY O NÁRODE

E. POLAKOVIC: Pensando la nación (Úvahy o národe). Buenos Aires 1986, 199 s.

V poslednom období sa na stránkach našej dennej tlače, v masovokomunikačných prostriedkoch, ale aj v bežných rozhovoroch medzi ľuďmi často skloňujú slová ako národ, národné cítenie, národná suverenita, národná identita, ba nezriedka sa oháňajú aj takými pojmami ako nacionalizmus, šovinizmus a pod. Používame tieto výrazy vždy adekvátne a jednoznačne? Označujeme veci pravým menom? Dvojzmyselnosť a nepresnosť v používaní uvedených výrazov môže v súčasnosti spôsobiť vážne škody, preto ich hlbšie poznanie a pochopenie je nevyhnutným predpokladom praktického riešenia národných otázok. V tomto smere je významným príspevkom aj monografia, ktorá vyšla v roku 1986 v Buenos Aires pod názvom *Úvahy o národe* (*Pensando la nación*). Jej autorovi, Štefanovi Polakovičovi, je táto téma obzvlášť blízka. Ako slovenský emigrant, dlhodobo žijúci v Argentíne, chápe nielen racionálne, ale takpovediac aj existenčne, čo pre človeka znamená národné cítenie, „potreba pa-

trif k určitému národu“, ktorá sa v cudzej krajine prežíva oveľa intenzívnejšie ako vo vlasti a ktorej neuspokojenie vyvoláva v duši ťažké pocity „etnickej osamelosti a frustrácie“. Známy argentínsky spisovateľ a esejista Ernesto Sábato zhodnotil prínos publikácie slovami: „Nikto ešte tak a jasne a vášnivo neobjasnil pojem národa ako tento slovenský humanista“.

Leitmotívom Polakovičovej práce je téza, že „národy sú hybnými silami dejín“, lebo podľa neho vstupujeme do obdobia, keď sa skutočným subjektom medzinárodných vzťahov stávajú národy, a nie štáty. Spoločne s A. Toynbeem teda zastáva názor, že ľudstvo vstúpilo definitívne do „epochy národov“. Napriek tomu ľudia ešte úplne nepochopili, čo znamená národ v živote človeka, a tento zostáva stále veľkou neznámou vo svete ľudského poznania. Neexistuje ani jedna katedra „nacionológie“, t. j. vedy, ktorá by bola orientovaná na výskum národnej problematiky, ale ktorá by na rozdiel od etnografie nemala čisto popisný charakter. Táto disciplína by mala byť podľa autora ontologickej povahy, nakoľko hľadá všeobecnú podstatu národa. Zatiaľ čo etnografia skúma to, čo je pre každý národ vlastné, špecifické a neprenosné na iné národy, čo robí určitý národ takým, akým v skutočnosti je, „nacionológia“ by mala skúmať to, čo je pre všetky národy spoločné, všeobecné. Túto všeobecnú podstatu autor vidí v duchovnosti, pričom jednotlivé národy predstavujú rozličné variácie tejto duchovnosti. Duchovno, duša je jednotiacim a súčasne aj špecifikačným princípom existencie národov. Tento princíp sa v práci považuje za niečo tajomné a posvätné, presahujúce rámec čisto diskurzívneho poznania. Bez poznania intuitívneho a bez poézie a literatúry nie je možné hlbšie pochopenie toho, čo je národ. „Nacionológia“ bude teda v duchu Platóna vedou, ktorá v sebe ideálne zjednocuje ontologické poznanie i umenie.

Polakovič v úvode svojej publikácie skromne poznamenáva, že si nestavia za cieľ dať vyčerpávajúcu definíciu takého zložitého javu, akým je národ. Tento je živou bytosťou a žiadna abstraktná definícia nemôže plne obsiahnuť to, čo je živou bytosťou. Adekvátnejším prístupom sa mu javí uskutočniť niekoľko parciálnych krokov, a tak sa priblížiť k poznaniu skúmaného fenoménu.

Predovšetkým sa pokúša vymedziť základné etnogenetické faktory, príznaky alebo podmienky umožňujúce vznik a rozvoj národov. Delí ich na vonkajšie (územie, štát, politická organizácia), vnútorné (kultúra, náboženstvo) a zmiešané, t. j. ambivalentné, za ktoré považuje jazyk a dejiny. Medzi etnogenetickými faktormi sú také, ktoré sú nepostrádateľné pre národnú identitu (napr. kultúra), a iné, bez ktorých národ síce existovať môže, ale na určitom stupni jeho vývoja sú veľmi dôležité (štát, jazyk, náboženstvo).

Osobitné miesto medzi etnogenetickými faktormi Polakovič pripisuje kultúre, ktorá je podľa neho „podstatou a poslaním národa, alfou a omegou zmyslu jeho existencie“. V pravom slova zmysle ju ani nepovažuje za etnogenetický faktor, ako skôr za „entelechiu“, najhlbší a najautentickejší prejav národnej existencie.

Autor nastoľuje zaujímavý problém vzájomného vzťahu kultúry a civilizácie. Zatiaľ čo pod civilizáciou rozumie činnosť zameranú na uspokojovanie materiálnych potrieb človeka (zhotovovanie bydlia, pracovných nástrojov, produkciu potravín a organizáciu spoločnosti), kultúra zahŕňa všetky druhy duchovných aktivít človeka a je zameraná na uspokojovanie jeho duchovných potrieb.

Svoje tvrdenie, že kultúra a civilizácia nie sú totožné, dokazuje na príklade

Japonska a Číny. Národy týchto krajín napriek tomu, že úspešne a aktívne preberajú výdobytky západnej civilizácie, horlivo ochraňujú a rozvíjajú svoju vlastnú autentickú duchovnú kultúru. Prevzatie cudzej civilizácie však býva často sprevádzané aj prevzatím cudzej kultúry a naopak, národy, ktoré sa zdráhajú prijať cudziu kultúru, neprijímajú alebo prijímajú len čiastočne aj cudziu civilizáciu. Napr. niektoré indiánske národy v Latinskej Amerike, ktoré už mali v období konkisty vlastné tisícročné kultúry (Kečuovia, Ajmarovia), sa ešte podnes nezžili so španielskou kultúrou, neprijali ju za svoju. Mnohí indiáni zostávajú radšej analfabetmi, ako by mali prijať španielsky jazyk a s ním aj cudziu kultúru. Proces „stretnutia dvoch kultúr“ v Latinskej Amerike sa ešte podľa názoru autora nedovŕšil.

So vznikom nového národa zákonite vzniká aj nová kultúra, preto je etno-genetický proces súčasne aj procesom kultúrnogenetickým. Každý národ vytvára svoju vlastnú kultúru, ktorá je prejavom jeho identity, jeho „vlastnou tvárou“. Národ, ktorý nevytvorí svoju vlastnú kultúru a „priživuje sa“ na cudzích kultúrach (ako napr. starovekí Rimania, u ktorých kvôli kultu zbraní nebolo miesta pre vlastnú kultúru, a keď ju básnici, filozofi a historici začali vytvárať, bolo už prineskoro, aby sa sformoval latinský národ), sa nemôže stať národom v pravom zmysle slova. Prejavom zrelého národa (*in facto esse*) je vyspelá duchovná kultúra.

Autor píše aj o možnosti asimilácie kultúr. Táto je však v prípade nezrelých, t. j. formujúcich sa národov (národov *in fieri*) často príčinou ich zániku. Napr. Kelti sa stali obeťami národov s vyššou kultúrou, s ktorými prišli do styku, pretože nevytvorili pevnú a trvalú kultúru, napriek tomu, že zanechali po sebe nekonečné množstvo umeleckých predmetov, ktoré vyšli spod šikovných rúk ich remeselníkov. V dejinách pretrvávajú len tie národy, ktoré si vytvorili vysoké kultúry. Napr. židovský národ si uchoval svoju kultúrnu a etnickú autenticnosť napriek mnohým nepriazňam osudu, ktoré ho stíhali.

Ťažisko svojej pozornosti autor v rozoberanej publikácii venuje výjasneniu vzájomného vzťahu „národného“ na strane jednej a štátu, politiky na strane druhej. Poukazuje na to, že práve nerozlišovanie medzi národom a štátom, štátnym občianstvom a národnosťou viedlo v novodobých dejinách k nespočetnému množstvu ostrých spoločensko-etnických konfliktov. Veľa sa hovorí a píše o ľudských právach, ale právo na národnosť medzi nimi ešte stále nefiguruje, kriticky poznamenáva Š. Polakovič. Aj v rezolúciách OSN sa nesprávne stotožňujú pojmy národ a štát. Hoci už v samom názve tejto organizácie je označenie, že je to organizácia národov, v skutočnosti organizuje štáty a nie národy. Národy, ktoré nemajú vlastný štát, sa preto nemôžu stať jej členmi. Právo na sebaurčenie národov, vyhlasované v Rezolúcii 1514 zo 14. decembra 1960, je len abstraktné a nerealizovateľné, pretože tá istá deklarácia zmrazuje územnú integritu krajín a každý pokus o jej narušenie alebo narušenie „národnej jednoty“ vyhlasuje za nezlučiteľný so zámermi a princípmi Charty Spojených národov. „Národná jednota“ sa tu nesprávne stotožňuje so „štátnou jednotou“ (o ktorú tu podľa autora ide).

Stotožňovanie a zamieňanie významov „národ“ a „štát“ je preto neprípustné a škodlivé. V štáte môže žiť niekoľko národov, okrem toho existujú aj politické spoločnosti (štáty), ktoré nie sú vytvorené na národnom princípe (napr. USA, Kanada), navyše existujú národy, ktoré nemajú vlastnú politickú spoločnosť (napr. Kurdovia a Baskovia).

V Polakovičovej koncepcii sa štátu, politike pripisujú také atribúty ako vonkajškosť, dočasnosť a materiálnosť, zatiaľ čo národ charakterizuje vnútornosť, večnosť a duchovnosť. Zatiaľ čo štát môže vzniknúť takpovediac zo dňa na deň a je výtvorom umelým, t. j. dielom človeka, národy sú „dielom božím“, sú výsledkom dlhodobého prirodzeného procesu vyzrievania. Nie sú však ničím biologickým, ako napr. rasa, ale sú svojou povahou sociálno-etické. Nemôžu vzniknúť zo dňa na deň slávnostnými politickými deklaráciami ani prostredníctvom právnej organizácie. Pre svoj vznik a vývoj zákonite potrebujú určitý čas, ktorý nemožno žiadnym spôsobom skrátiť ani preskočiť.

Zatiaľ čo politická organizácia je niečo prechodné a dočasné, národ je nadčasovou spoločnosťou s tendenciou pretrvávania. Príslušnosť k určitému národu (t. j. národnosť) poskytuje človeku pocit pretrvávania, určitú formu nesmrteľnosti. Národné zväzky pretrvávajú aj v prípade, keď národ pod vplyvom vonkajších príčin stráca svoju politickú organizáciu, ako tomu bolo napr. v prípade židovského národa. Autentický, zrelý národ môže podľa názoru autora prestať existovať len v dôsledku fyzického zničenia (genocídy), avšak nikdy nie v dôsledku rozpadu svojej politickej organizácie. Národné putá, ktoré spájajú národ, sú silnejšie ako akákoľvek vonkajšia sila.

Putá, ktoré spájajú ľudí do štátnych celkov (štátna príslušnosť), sú, ako tvrdí autor, niečo vonkajšie, vynútené a regulujú sa prostredníctvom právnych zákonov. Naproti tomu putá, čo spájajú ľudí s určitým národným spoločenstvom, sú slobodné, čisto morálne, teda duchovné. Národná jednota sa nezakladá na právnych, ale na duchovných zväzkoch. „Individuum nie je späté so svojím národom právnymi vzťahmi, ale prostredníctvom svojej identifikácie s niečím, čo majú spoločné všetci členovia v najhlbšom vnútri svojej duše, kam nemá prístup ani ľudský zákon, ani politická moc, ani jej súdnicstvo“ (s. 84). Do národa nikto nemôže „vstúpiť zvonka“. „Do národa sa vchádza“ tak, že si osvojíme jeho dušu, t. j. jeho kultúru, alebo tak, že naša individuálna duša splynie s dušou kolektívnou.

Človek je spätý s národným spoločenstvom, do ktorého patrí, veľmi hlbokými a živými putami, ktoré v sebe nosí po celý život. Príslušnosti k určitému národu človeka nikto a nič na svete nemôže pozbaviť, aj keď napr. človek môže byť pozbavený štátneho občianstva. Štátne občianstva človek môže mať aj dve, ale národnosť len jednu. Napr. Španiel neprestane byť Španielom, aj keď získa štátne občianstvo USA, dovedy, kým vo svojej duši pociťuje zväzok so španielskym národným spoločenstvom.

Zatiaľ čo politická organizácia musí mať nevyhnutne pluralitný charakter (čo spôsobuje pluralita spoločensko-politických záujmov a tendencií), národ je vo svojej podstate vždy homogénnym útvarom. Je to podľa autora spoločenstvo ľudí rovnakého čítania, rovnakej vnútornej histórie, rovnakej kultúry a jazyka, rovnakej vôle pretrvať a rovnakého osudu.

Národ podľa Polakoviča nemôže byť „multikultúrnym“. O národe, ktorý sa ešte nesformoval ako jedna veľká „duchovná rodina“, t. j. ktorý ešte nepretavil rôznorodé kultúrne hodnoty rozličných etník do spoločnej, pevnej kolektívnej „psyché“, kde kultúrne hodnoty neprenikli celou spoločnosťou, nemožno hovoriť ako o národe (nación), ale len ako o lude (pueblo). Preto napr. podľa mienky autora nemôžeme hovoriť o „národe Spojených štátov amerických“, ale len o „ľude Spojených štátov amerických“.

Miestami čitateľ môže nadobudnúť dojem, že ideu národnej jednoty, ktorej

základ vidí v jednote duchovnej kultúry, autor neoprávnene zveličuje. Dá sa to snáď zdôvodniť aj trochu zidealizovaným pohľadom autora, ktorý, žijúc dlhé roky za hranicami svojej vlasti, vidí predovšetkým (či chcel by vidieť) to, čo národy jednotí, a tak mu unikajú rozdiely, ktoré nie sú zanedbateľné ani u tých menších národov, akými sú napr. Slováci. Veď len dosť abstraktne by sa dalo hovoriť o nejakej „jednotnej“ kultúre rozličných regiónov Slovenska.

Podstata národa je teda v jeho duchovnosti. Je tajomná a neviditeľná. Napopak, politika, štát sú materiálne a viditeľné. Národ sa sprítomňuje a zviditeľňuje prostredníctvom politickej organizácie. Takýmto spôsobom sa materializujú a zviditeľňujú jeho pozitívne aj negatívne vlastnosti. Napr. štát Izrael sa stal realizáciou vyše tisícročných aspirácií a túžob židovského národa, viditeľným prejavom všetkých jeho cností i nerestí. Podľa mienky autora by bolo užitočné a poučné bližšie preskúmať tento fenomén, aby sme lepšie pochopili, čím sú národy vo všeobecnosti. Židovský národ Polakovič pokladá za prototyp národa vôbec.

Autor kriticky hodnotí niektoré súčasné politicko-právne koncepcie, podľa ktorých je štát jedinou formou politickej existencie, jediným organickým celkom, a preto podľa nich musia byť národné záujmy podriadené záujmom štátnym. Podľa Polakoviča sú podobné teórie „šité na mieru utláčateľov“. Dovoľáva sa prirodzeného práva, podľa ktorého má národ prioritu pred štátom nielen preto, že mu geneticky predchádza, ale aj preto, že národ je jediným právnym subjektom. Štát a politika sú len vonkajšími atribútmi národa a nástrojmi realizácie *skutočných* cieľov v dejinách ľudstva. Autor podčiarkuje výraz „skutočných“, pretože prísne oddeľuje históriu politických spoločností (štátov) a históriu národov, veľakrát nútených stať sa súčasťou politických spoločností, ktoré ich pozbavujú nástrojov pre normálny národný život. Úlohou štátu je vytvárať optimálne sociálne a ekonomické podmienky pre rozvoj národnej kultúry, politická organizácia má ochraňovať životné záujmy národa, jeho bezpečnosť, slobodu a vytvárať podmienky pre jeho duchovnú realizáciu. Národ precíti hodnotu štátu najviac vtedy, keď stratí svoju štátnu nezávislosť, ako tomu už bolo neraz v dejinách.

Napriek tomu, že Polakovič tvrdí, že môže existovať takmer ideálna totožnosť medzi záujmami štátu a záujmami etnických skupín, ktoré v ňom žijú (ako príklad uvádza mnohoetnické Švajčiarsko), celé nastolovanie a riešenie otázky o vzťahu štátu a národa sprevádza podtón, z ktorého vyplýva, že každý národ má mať svoj vlastný štát. Bez svojej vlastnej politickej organizácie, píše autor, je národ ako vyhasnutý a retardovaný, prestáva sa vyvíjať a žije len z rezerv nazhromaždenej duchovnej potravy. Prirovnáva ho k zmrazenému organizmu, ktorý čaká na to, aby bola znovuoobnovená jeho aktivita, akonáhle sa k tomu vytvoria vhodné podmienky.

Štát je významným etnogenetickým faktorom hlavne v počiatočných etapách formovania národa, nakoľko zjednocuje pod svojou nadvládou rozličné etnické skupiny. Napríklad mnohoetnický základ anglického národa (Kelti, Sasi, Vikingovia, Normáni) sa rozplynul vďaka etnogenetickej funkcii štátu. Právdza, nemeňšiu úlohu v týchto procesoch zohráva aj jazyk, ktorý sa stáva dôležitým zjednocujúcim faktorom v živote politicky roztrieštených národov (ako tomu bolo napr. v prípade Talianska a talianskeho jazyka).

Jazyk má svoju nezastupiteľnú úlohu pri vytváraní kultúry národa. Je jediným z jeho najdôležitejších znakov. V ňom národ stelesňuje svojho ducha. Čím

bohatší a dokonalejší je jazyk, tým dokonalejší a silnejší je národný duch, a naopak. Chudoba jazyka je prejavom duchovnej chudoby národa.

V slovách jazyka sa zhromažďujú a uchovávajú jednotlivé zážitky a skúsenosti pokolení národa. Každý jazyk má preto vlastné, špecifické výrazy, ktoré nie sú identické s pojmami iného jazyka, ktoré odrážajú špecifickú životnú skúsenosť daného národa. Jazyk je preto kľúčom k pochopeniu kultúry toho-ktorého národa. Aj egyptská kultúra mohla byť úplne pochopená až potom, čo boli rozlúštené hieroglyfy. Avšak potom, ako si národ vytvorí bohatú a trvalú kultúru a táto sa stane pevnou súčasťou kolektívnej „psyché“, jazyk môže postupne ustúpiť medzi národnými hodnotami do pozadia. Zatiaľ čo kultúra zostáva na poprednom mieste, jazyk môže zaujať druhotné miesto v hierarchii hodnôt, ako tomu bolo napr. v prípade židovského národa, ktorého jazyk prestal plniť svoju komunikačnú funkciu v každodennom styku medzi ľuďmi, avšak kultúra ktorého neprestala v diaspóre existovať a ďalej sa rozvíjala.

Podobne aj náboženstvo bolo dôležitým etnogenetickým faktorom, hlavne v prvotných štádiách formovania sa národov, kedy každý národ vyznával svoje vlastné náboženstvo. Národná integrita sa zabezpečovala a upevňovala uctievaním spoločných bohov a uniformitou náboženských obradov.

Veľkú dôležitosť Polakovič vo svojej práci pripisuje vymedzeniu presných hraníc medzi tým, čo označuje ako národovectvo (lo nacional), a nacionalizmom. Tieto veci sa neprávom často zamieňajú a hádžu do jedného vreca. Prirodzený a čistý národný cit sa neraz označuje za nacionalizmus, čo je podľa autora skutočnou kultúrnou kalamitou ľudstva. „Jediné, čo si želim pri písaní tejto knihy — vyznáva sa autor —, je zhromaždiť údaje a poznatky o tom, čo nazývam „národmi“, opierajúc sa pritom v čo možno v najväčšej miere o fakty a vyhýbajúc sa tieňu akejkolvek nacionalistickej doktríny a pokúšaniu formulovania akejkolvek nacionalistickej teórie“ (s. 189).

Autor si dobre uvedomuje háklivosť nastoľovanej problematiky. Poukazuje na to, že medzi národovectvom (národným cítením) a nacionalizmom sú veľmi krehké hranice. Tak ľahko, ako sa šetrnosť môže stať lakomosťou alebo náboženské cítenie náboženským fanatizmom, tak aj národné cítenie sa za určitých podmienok môže zvrhnúť do nacionalizmu a šovinizmu, národnostnej neznášanlivosti. Podobne, ako sa veriaci stáva náboženským fanatikom v dôsledku exaltácie a náboženskej zaslepenosti, tak aj exaltácia a falošné chápanie národovectva mení ľudí na nacionalistov. Prehnaná exaltácia národného cítenia sa môže zmeniť v „etnozbožštenie“. Bez ohľadu na to, či je ateistická alebo teistická, nadobúda vždy náboženskú podobu, t. j. podobu zbožňovania vlastného národa, vedie k pocitu národnej nadradenosti a k pohrdaniu inými etnickými skupinami.

Národovectvo autor metaforicky opisuje ako čisté a zdravé zrno, nacionalizmus zasa ako pleseň, ktorá napadá zrná klasu. Národy, ktoré sa stanú obeťami jej infekcie (ako napr. Baskovia a Sikhovia), pociťia jej neblahé účinky. Nacionalizmus však nepatrí k podstate národa. Naopak. Keďže podstata národov spočíva v ich špecifických kultúrach a tieto sú svojím humanistickým a univerzálnym ľudským zameraním vždy „anti-nacionalistické“, je nacionalizmus v rozpore s podstatou národa, uzatvára autor.

Záverom sa žiada dodať, že recenzovaná práca zahŕňa takmer celú šírku takej zložitej a výsostne aktuálnej problematiky dneška, akou je národná problematika, a preto by sa mohla stať zaujímavým informačným zdrojom pre ši-

rokú čitateľskú verejnosť. Škoda, že medzi ňou a slovenskými čitateľmi stojí jazyková bariéra, lebo im má veľa čo povedať. Latinsko-americké národy, podobne ako Slováci, hľadajú vlastnú sociálnu a kultúrnu identitu v dnešnom zložitom svete. Vzájomná výmena životných pocitov a skúseností preto môže byť pre obidve strany veľmi užitočná a poučná.

Positívne treba ohodnotiť aj to, že Š. Polakovič, ktorý žil dlhé roky za hranicami svojej vlasti, nestratil duchovný kontakt so slovenskou kultúrou. Práca je presýtená láskou a úctou k nej a k jednému z jej najvýznamnejších predstaviteľov, L. Štúrovi, ktorého bohaté myšlienkové dedičstvo autor prostredníctvom tohto diela sprostredkúva celému svetu a zároveň ho ďalej rozvíja.

Paulína Šišmišová

PARALELY MEDZI INDIVIDUÁLNYM A KULTÚRNYM VÝVOJOM

S. FREUD: O človeku a kultúre. Praha, Odeon 1990, 444 s.

Freudovo myšlienkové dedičstvo, terapeutické postupy psychoanalýzy, ba aj celé formulácie a obrazy sú dnes takou samozrejmom súčasťou kultúry, že nevôľa, ktorú tento prúd a jeho tvorca na prelome 19. a 20. storočia vzbudili, je pre nás takmer nepochopiteľná. Kauza Freud môže poslúžiť ako ilustrácia Zweigovej myšlienky, že „jediným víťazstvom nejakej idey, ktoré sme ochotní akceptovať, je jej premena v život“.

V našich pomeroch je autentické Freudovo dielo takmer neznáme. V slovenčine máme len jediný preklad z pera T. Münza, ktorý v roku 1966 sprístupnil *Totem a tabu*. Z tohto aspektu je recenzovaná kniha dvojnásobným prínosom: jednak sprístupňuje texty presahujúce medicínsko-psychiatrický rozmer Freudovho odkazu, jednak ponúka obraz o zakladateľovi psychoanalýzy a jeho koncepcii bez povinných marxisticko-leninských ideologických barličiek.

Ťažiskom výberu sú štúdie zamerané na problémy všeobecnej antropológie a kultúry. Podľa povahy traktovaných otázok sú texty členené do štyroch kapítol, doplnených zasväteným a podrobným doslovom, bibliografiou, vecným a menným viacjazyčným registrom — všetko od J. Stromšíka.

Prvá kapitola približuje osudy psychoanalýzy podľa autobiografického líčenia samého Freuda (*O sobě a psychoanalýze, Dovětek 1935*, s. 9—55).

S názorom na psychiku v zmysle istého energetického mechanizmu, v ktorom sú rozlíšené štruktúry Ja, Ono, Nadja, sa čitateľ zoznámí v druhej kapitole (*Kulturní sexuální morálka a moderní nervozita, Básník a lidská fantazie, Formulace k dvěma principům psychického dění, Já a Ono*, s. 61—98). Libido ako konkrétny výraz sexuálneho pudenia, ktoré dynamizuje psychické prejavy, vytesnenie, sublimácia, princíp slasti a princíp reality, napätie medzi Erótom a pudom k smrti — to sú v kocke hlavné témy textov v tejto časti knihy. Z predložených úvah možno rekonštruovať pôvodný Freudov prístup k sexualite: 1. Freud zreteľne odlišil sex a rozmnožovaciu funkciu; 2. formy sexuality Freud neviazal výlučne na genitálie, ale rozmanitú paletu sexuálnych prejavov identifikoval v celom priebehu ľudského života, ranný detský vek nevynímajúc. Tieto tézy asi najviac iritovali rigidné moralizujúce myslenie Freudových odporcov.